

УДК 372.881.111.1 +378.147

РОЗВИТОК КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**Данік Л. В.**

У статті розглядається поняття “кроскультурної компетенції” як компоненти комунікативної грамотності сучасного фахівця. Наведено приклади використання методів крос культурного навчання у межах таких дисциплін, як іноземна мова за професійним спрямуванням та лінгвокраїнознавство.

Ключові слова: кроскультурна компетенція, комунікативна грамотність, іноземна мова за професійним спрямуванням.

В статье рассматривается понятие “кроскультурной компетенции” как компонента коммуникативной грамотности современного специалиста. Приведены примеры использования методов кроскультурного обучения в рамках таких дисциплин как иностранный язык для профессиональных целей и лингвострановедение.

Ключевые слова: кроскультурная компетенция, коммуникативная грамотность, иностранный язык для профессиональных целей.

The article deals with the concept of cross-cultural competence as a component of communication literacy of a modern professional. Application of cross-cultural study methods within curricula of foreign language for professional use and linguistic and cultural studies is provided.

Key words: cross-cultural competence, communication literacy, foreign language for professional use.

В умовах стрімкої глобалізації та політичної, економічної інтеграції розвиток крос культурних навичок набуває дедалі більшої значущості. Крос культурне навчання набуло особливої актуальності з кінця ХХ століття, коли необхідність підготовки учасників комунікаційного процесу до ефективного функціонування в іншому культурному середовищі була визнана і теоретиками і практиками.

В антропологічних дослідженнях зарубіжних вчених 50-60 рр. були досліджені проблеми та конфліктні ситуації, з якими особистість стикається в умовах нової культури. В 50 рр. Е. Холл вперше вводить поняття “міжкультурної комунікації” в програмі адаптації американських дипломатів та підприємців в інших країнах, яка була розроблена ним для Державного департаменту США. Згодом цей термін стає здобутком ширшого загалу. В 1960 р. К. Оберг вводить поняття “культурного шоку”, яке характеризує “психологічний дискомфорт, викликаний втратою знайомих знаків та символів соціального оточення” [7, с. 178]. Отже, постало питання про необхідність розвитку теоретичних засад кроскультурних компетенцій та - практичних навичок для подолання впливу “культурного шоку” і його негативного прояву.

Багато сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених досліджували поняття кроскультурної освіти. “Полікультурна освіта спрямована на формування толерантної особистості, яка здатна створювати як матеріальні, так і духовні багатства, яка вихована на національних і загальнолюдських цінностях” [1, с. 138]. Дослідженню саме крос культурної освіти присвятили свою роботу А. П. Ліферов, Т. Г. Стефанеко та ін.. Питаннями мультикультурної освіти займалися Р. Люсієр, Д. Бенкс, А. В. Шафікова та ін.; поняття “полі культурна освіта” досліджували І. В. Васютенкова, В. В. Макаєв, З. А. Малькова, Л. Л. Супрункова та ін. Ідея школи діалогу культур досліджена такими вченими як В. С. Біблер, Н. Б. Крилова, В. О. Тішков та ін. Українські вчені внесли свій вклад в розвиток теоретико-методологічних засад формування кроскультурної компетентності: Л. О. Голік, Л. А. Гончаренко, О. В. Гукаленко, О. Є. Дем'яненко, Т. В. Клиненко, М. Ю. Красовицький, В. В. Кузьменко, А. К. Солодка, Т. В. Шиян та ін.

Серед зарубіжних вчених вивченням поняття “культурного орієнтування” займалися Р. Бріслін, П. Педерсон. Теоретичному обґрунтуванню крос культурного навчання та розробці практик культурно зумовленої поведінки присвятили свої роботи Р. Альберт, М. Беннет, Р. Бріслін, Д. Бавук, Ю. Кім, Д. Ландіс, Р. Льюс, Ф. Тромпенаар, Д. Томпкінз, Ф. Фідлер, Е. Холл, Г. Хофстеде, Ш. Шварц.

Слід зазначити, що метою перших програм навчання було визначення потенційних проблем та проблемних ситуацій та надання інформації про розбіжності сприйняття в різних культурах. Згодом стало цілком зрозуміло, що отримання інформації не є достатнім для ефективного спілкування. Для цього необхідно ще створити модель культурно зумовленої поведінки, яка передбачає наявність певних умінь особистості, які потрібні не тільки для подолання стану культурного шоку, але й для ефективної взаємодії з представниками інших культур.

На протязі 70-90 рр. з'являються різноманітні теорії культурних моделей, які характеризують культуру за різними категоріями. Е. Холл виокремлює “контекст” в якості однієї із основоположних характеристик культурних соціумів. Відповідно до його досліджень труднощі в здійсненні міжкультурної комунікації виникають не через мовний код або набір символів, а саме контексту, який містить декілька значень. Без нього код є неповним, недосконалим, оскільки передає лише частину висловлення. Отже, Е. Холл розділив культури на висококонтекстні та низькоконтекстні [5]. Г. Хофстеде розробив теорію, яка включає наступні виміри: влада (рівність/ нерівність), колективізм (проти індивідуалізму), уникання невизначеності (проти толерантності до невизначеності), “чоловічий” тип (проти “жіночого” типу), стратегічне мислення (короткострокова та довгострокова орієнтація на майбутнє), стриманість (проти потуранням своїм бажанням) [6]. Ця теорія забезпечила систематичну основу для оцінювання відмінностей між націями та культурами та дає змогу характеризувати етнокультурну специфіку комунікації найбільш ґрунтовно та концептуально. Дослідження були проведені Е. Хофстеде та його колегами більш ніж в 50 країнах. Поняття універсальної/партикуляристичної моделі поведінки були досліджені зарубіжними вченими А. Фіске, Ф. Тромпенаар, Д. Томпкінз [3, 11, 10]. Теорія індивідуалізму/ колективізму культури була розроблена Х.С.Тріандіс [9]. Ш. Х. Шварц розвинув теорію універсальної структури цінностей [8].

Були використані різні підходи вивчення культур: порівняння для визначення культурних відмінностей і культурних складових, вивчення імпліцитних проявів культур та ін. В результаті використання контрактивного методу і методу аналізу “критичних інцидентів” були створені культурні асимілятори, які давали змогу поєднати теоретичну і практичну частини крос культурного навчання. Ця техніка передбачає використання сценаріїв повсякденного життя, “проживання” яких надають можливість не тільки аналізувати, інтерпретувати ситуацію, але й розвивати різноманітні почуття, що згодом призводить до формування очікуваних в даній культурі моделей поведінки.

В сучасних умовах глобалізації питання розвитку крос культурної компетенції все більше привертає увагу дослідників, що відображається у впровадженні кроскультурних програм навчання університетську освіту. Це сприяє зменшенню переживання культурного шоку, розвитку усвідомлення цінностей власної культури, змінні сприйняття цільової культури, поліпшенню міжособистої взаємодії, ефективному виконанню професійних завдань.

На сучасному етапі розвитку української освіти далеко не кожний навчальний заклад має можливість запровадити нові програми навчання, але міжкультурний компонент є складовою комунікативної компетентності. Це надає можливість використовувати методи і техніки кроскультурного навчання, інтегрувати деякі засоби та інструменти в межах програм іноземної мови за професійним спрямуванням та лінгвокраїнознавства. Не викликає сумнівів факт, що крос культурна компетенція є складовою професійної підготовки майбутніх перекладачів, менеджерів ЗЕД. В зв'язку з вище означеними чинниками в процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням і лінгвокраїнознавства можливо використовувати кейси (case studies), тести-опитувальники

(quizes), техніки культурних асиміляторів та інтеграторів, компасу культури (Culture Compass), презентації та ін. В даному випадку мова вже перестає бути об'єктом вивчення, а виконує функції засобу вивчення та засвоєння інформації. Загальновідомо, що англійська мова має декілька варіантів, і одні й ті ж самі слова можуть означати різні поняття. Але існують менш явні речі, наприклад, поняття "чемності". Якщо пасажир з США, який подорожує другим класом, в літаку Австралійських авіаліній зайде до першого класу взяти журнал, отримає різке попередження: "Приятелю, це перший клас" замість типового роз'яснення, яке надають в Північній Америці. В такий ситуації стюард буде здивований, якщо пасажир розцінить таку поведінку як не чемну [4, с. 147]. Знання мов сприяє усвідомленню відображених в них ментальних особливостей нації, за умов оволодіння якими, можна стати носіями крос культурної грамотності [1, с. 138]. В зв'язку з цим є доцільним використання кейсів як джерела автентичного матеріалу для розвитку навичок аудіювання, читання та говоріння. Наприклад, веб-сайт <http://businesscasestudies.co.uk> містить інформацію як теоретичного характеру *Revision Theory* так і практичного характеру *Case Studies* з таких тем, як *External Environment, Finance, Marketing, Operations, People, Strategy*, тому ці матеріали можуть бути використані для роботи з студентами різних спеціальностей. Оскільки кейси мають вже готовий медіа-пакет: аудіо-файл, текст з контрольними запитаннями, глосарій, є можливість використовувати різні форми роботи, залежно від рівня підготовки студентів. Особливо привабливою для студентів формою навчання є опитувальники, які використовуються індуктивним засобом подання інформації, тому що тут поєднується навчання із задоволенням. Прикладом такого опитувальника може бути таке завдання як *Culture Quiz*. Студенти отримують опитувальник із завданнями, в яких відображені поняття, звички, традиції інших культур. До завдання додаються чотири варіанта відповіді. Наприклад, "In Japan, virtually every kind of drink is sold in public vending machines except for a) beer b) diet drinks c) already sweetened coffee d) soft drinks from U.S. companies" [4, с. 148] Студенти мають вибрати єдиний варіант відповіді і обґрунтувати свій вибір, після цього викладач або інший студент надає теоретичну інформацію стосовно даного запитання. Під час виконання такого завдання студенти позбавляються страху схибити, тому така форма роботи завжди більш ефективна. Вона також дає можливість усвідомлення своїх якостей, сімейної історії, приватної системи цінностей, свого добробуту та ін. Г. Хофстеде вказував, що виміри культур є лише основою, допомагають оцінити конкретну культуру та полегшити прийняття рішення. Запропоновані виміри не можуть передбачити поведінку окремих осіб і не враховують особливостей кожної людини [6, с. 205].

Завдяки кроскультурному інтегратору, який розробила А. К. Солодка, з'явилася можливість урізноманітнити роботу з розвитку кроскультурної компетенції. В інтеграторі також є завдання з чотирма варіантами відповіді, але використовується ситуація з повсякденного життя особистості іншої культури. Інтегратор містить індекс культурних вимірів за Г. Хофстеде, використання якої в кожній конкретній ситуації дає можливість учасникам взаємодії зрозуміти та спрогнозувати поведінку представників інших культур. Авторська комп'ютерна програма полегшує використання інтеграторів і охоплює такі країни: Австрію, Англію, Ізраїль, Італію, Китай, Росію, Сербію, США [2, с. 30-31]. Також надається інтерпретація відповідей, що дає можливість роботи індивідуально і в групах. При цьому такий вид роботи допомагає розвивати суто мовленнєві навички, а також - вміння аналізувати, обґрунтовувати, дискутувати та ін.. Для старших курсів доцільним є використання "моделювання" дослідницької діяльності: групі надається можливість стати учасниками опитувань подібних до тих, що проводили Г. Хофстеде, Ш. Шварц, К. Леві-Строс та ін. Так, наприклад, група студентів-"вчених" проводить опитування за методом Ш. Шварца, використовуючи тест цінностей, інша група виступає в якості респондентів. Звичайно, методи аналізу даних, що студенти отримують в ході дослідження значно простіші, і залежно від рівня володіння мовою та навичками математичних обчислень можуть набувати різних форм: наведені у вигляді таблиць і/або діаграми у випадку групової роботи, або подані у формі есе (аргументованого або описового

характеру) під час індивідуальної роботи. Таким чином, в період опитування студенти повинні ще опанувати й позамовну інформацію. Отже, під час такої роботи студент отримує інформацію на двох рівнях: мовному і позамовному. Досить ефективною формою самостійної роботи є презентації. Наприклад, всім студентам пропонують спрогнозувати результат взаємодії за одним загальним сценарієм, але в умовах різних культур. Студенти опрацьовують ситуації, проводять необхідні дослідження й результати подають у вигляді презентації PowerPoint. Такий вид роботи дає змогу отримати більше теоретичної інформації за обмежений проміжок часу, сприяє розвитку навичок монологічного висловлювання, аналізу та синтезу інформації.

Отже, розвиток кроскультурної компетенції необхідний для адекватного спілкування та ефективного виконання професійних завдань. Сучасний стан української освіти унеможлиблює швидке вирішення проблеми оновлення програм навчання, але існує можливість інтегрувати засоби та інструменти розвитку кроскультурної комунікації у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням та лінгвокраїнознавства.

Література

1. Дем'яненко О. Полікультурний підхід до професійно-орієнтованого навчання в умовах глобалізації вищої освіти / О. Є. Дем'яненко // Наукові записки. Філологічні науки. – 2015. – Книга 2. – С. 135-139.
2. Солодка А. Кроскультурний інтегратор / А. К. Солодка. – Миколаїв : Іліон, 2014. – С. 36
3. Fiske A.P. The four elementary forms of sociality: Framework for a united theory of social relations / A. P. Fiske // Psychological Review. – 1992. – № 99. – P. 689–732.
4. Lussier R. Human Relations in Organizations. A Skill-Building Approach / R.H. Lussier. – Irwin/ McGraw-Hill, 1996. – 560p.
5. Hall E. T. Beyond Culture. / E. Hall. – Anchor Books, 1989. – 280 p.
6. Hofstede G. Culture's consequence / G. Hofstede. – Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1980. – 279 p.
7. Oberg K. Culture Shock: Adjustment to new cultural environments / K. Oberg // Practical Anthropology. – 1960. – №7. – Pp. 177-182.
8. Schwartz S. H. Universals in the structure and content of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries / S. H. Schwartz // Advances in experimental social psychology. – Orlando, FL: Academic, 1992. – V.25. – Pp. 1-65.
9. Triandis H.C. Individualism and collectivism / H. C. Triandis. – Boulder, CO: Westview Press, 1995. – 268 p.
10. Tompkins D. Universalism, Particularism and cultural self-awareness: a comparison of American and Turkish university students / D. Tompkins, D. Galbraith, P. Tompkins // Journal of International Business & Cultural Studies. – 2010. – Vol. 3. – Pp. 1-25.
11. Trompenaars F. Riding the ways of Culture / F. Trompenaars, C. Hampden-Turner. – N.Y.: Free Press, 1997. – 280 p.